

Predavanje prof. dr. Andreja Pogačnika z naslovom *Nova doktrina prostorskega načrtovanja in urbanizma, kot jo terjajo pandemije*

Uvod

Usmeritve v urbanizmu in prostorskem načrtovanju se bodo zaradi te in bodočih pandemij korenito spremenile. Ali same po sebi kot posledica strahu, ogroženosti, svaril medicinske stroke ali – preprosto – zaradi delovanja trga. Ali kot ukrepanje naše stroke, ki pa bo počasno, obotavljivo, saj so nujne spremembe v mnogočem diametralno nasprotne dosednji doktrini: zapiranje v okvire držav, regij in lokalnih skupnosti namesto globalizacije, delovnih in trajnih migracij; manjša mesta namesto megalopolisov; manj prostorov druženj, kot so trgi, ploščadi, velike kulturne in športne dvorane in več mikroprostorskih ureditev za zapiranje znotraj »mehurčkov« posameznikov, družin in skrajno omejenih skupin; manjše koncentracije gradnje po tlorisu in višini; manj dvigal in notranjih hodnikov ter več zunanjih stopnišč, odprtih hodnikov, balkonov in teras; manj javnega prometa in več osebnih avtomobilov, skuterjev, koles, skirojev in pešačenja; več lastne proizvodnje in teledistribucije hrane in manj velikih nakupovalnih središč; večja fleksibilnost javnih zgradb v smislu preureditve v več ločenih namembnosti in več manjših prostorov za nove bolnišnice, prostore za začasno nastanitev, oskrbo in nujne storitve; več domačega turizma in izletništva in manj mednarodnega turizma, še zlasti na druge celine; več sekundarnih bivališč oziroma vikendaštva in manj hotelskih silosov; večje izkoriščanje domačih virov energije, rudnin, lesa in manj zapiranja rudnikov ali prepovedovanja vodnih, nuklearnih ali vetrnih elektrarn. Nekontrolirana, eksplozivna rast človeške vrste in z njo povezana urbanizacija se bosta izkazali kot past in trajna pretnja.

Veliko gospodarsko nazadovanje in dolgovi, ko so si države izposojale fiktivni denar za preživetje in za prvo okrevanje, bodo terjali več gospodarsko profitabilnih dejavnosti, ki pa bodo lahko bolj posegale v naravne vire in okolje. Po drugi strani pa bomo priča razmahu teledejavnosti, kot so delo, šolanje, nakupovanje, diagnostika in zdravljenje na domu, ter še večjemu pospešku razvoja znanosti na področjih biomedicine, robotike, umetne inteligence in digitalizacije na splošno.

V uvodu je naštetih le nekaj nujnih usmeritev. Spremenjeno doktrino v prostorskih vedah pa ovirata zlasti dva pojava. Prvi je psihološki, to je da ljudje radi in hitro pozabimo na nevarnost, ko ta mine. Tako ravnamo po poplavah, potresih, sušah, vročinskih valovih. Odzivi na tovrstne ujme so počasni, časovno zamaknjeni in manj obsežni od načrtovanih. Drugi se kaže že zdaj. Del stroke in javnosti namreč že na vrhuncih boja s pandemijo prave ukrepe zamenjuje z znanimi parolami o varstvu okolja, narave, politikami proti globalnemu segrevanju itd. Nihče nima nič proti navedenim usmeritvam, toda virusi ali odporne bakterije so nekaj drugega. Živijo v ljudeh, širijo se med ljudmi in ne v prosti naravi, neodvisno od onesnaženega zraka, hrupa, visokih temperatur, niso odvisni od biotske raznovrstnosti ali krajinske tipike. Tako kot teorije zarote, domneve o ustvarjanju virusov zaradi bogatenja farmacevtskih družb in zavajanje o političnem terorju bodo na račun javnih koristi odvrčale ljudi od pravega spopadanja s pandemijo.

Pandemije in njihove posledice

Svetovno znani virolog je pred leti izjavil, da so virusi največja pretnja človeški vrsti in da je borba z njimi morda zadnja za naše preživetje na Zemlji. K temu bi dodal še nevarnost s strani odpornih bakterij. Narava bo storila vse, kar lahko, da zajezi pretirano širjenje in staranje ljudi na tem planetu.

Naš svet se bo po tej pandemiji spremenil, s tem pa tudi urbanizem, prostorsko načrtovanje in arhitektura. Dokumente, kot so Evropska prostorska razvojna perspektiva, Nova atenska listina, deklaracije Habitata in podobne, bo treba napisati na novo. Ker bo del naše stroke sumničav in se obotavljal uvesti nujne spremembe, bo te narekoval trg. Ljudje bodo sami težili k drugačnim oblikam bivanja, dela, šolanja, nakupovanja, prevoza, športa, zabave in preživljanja prostega časa nasploh kot doslej, stroka pa bo marsikdaj in marsikje capljala za novo realnostjo. Nekateri že zdaj, med pandemijo, poskušajo speljati vodo na svoj mlin, češ, odgovor je v še več trajnosti, vzdržnosti, varstva narave in okolja. Na popolnoma novo, strahovito pretnjo se odzivajo s starimi, njim všečnimi in zanje profitabilnimi parolami. Nihče nima nič proti čistemu okolju, zeleni energetiki, biodiverziteti, zadrževanju dviga temperature, toda sedanja kriza nima nič skupnega z naštetim: virus se širi znotraj nas in med nami, ogrožajo nas globalizacija, demografska eksplozija, urbane koncentracije, javni promet, egoizem ali primitivnost posameznikov, množični protesti, migracije, medijsko aferastvo.

Še nadaljnje eksponentialno širjenje človeške vrste v deželah v razvoju, hkrati z življenjem v prenatrpanih megalopolisih, je glavna pretnja ob pandemijah. Velika mesta, medcelinske, meddržavne in regionalne migracije vseh vrst pomenijo past in hkrati možnost za hitro širjenje virusov. Zato morajo nekatere države bolj kot kadarkoli prej ukrepati za zmanjševanje rojstev, zlasti z izobraževanjem deklet. Države sveta se morajo v okviru WHO in OZN nasploh zavezati k takojšnjim, 24-urnim ukrepom zapiranja držav in regij ob pojavu novih patogenih organizmov, šele nato naj sledijo ukrepi v okviru raziskovanja, cepljenja, zdravljenja, zmanjševanja posledic. Mednarodni poleti, trajektne, železniške in avtobusne povezave ter čezmejni promet z osebnimi vozili morajo biti ustavljeni takoj, v trenutku.

Velikanski potenciali človeškega uma, ki so se v polpreteklem času osredotočili na prvi satelit, na prvo stopinjo na Luni, na mednarodno orbitalno postajo, na polet na Mars ipd., naj se preusmerijo v mikrokozmos, na raziskave človeštva proti virusom in odpornim bakterijam. Potreben je nov projekt Sputnik, Apollo ali Mars, nov boj človeškega genija za preživetje na tem planetu in ne na nekem drugem. Segali smo k zvezdam, v globine sovražnega vesolja in spregledali grozeče nevarnosti mikrokozmosa.

Pred učinkovito borbo z virusi obstaja tudi pretnja, znana iz psihologije množic: da po minuli nevarnosti ljudje kaj hitro pozabimo na nujne ukrepe, na primer po poplavih, potresih, zemeljskih plazovih, sušah, vročinskih valovih. Namesto da bi veliko sredstev, pretirane osebne svobode in udobja žrtvovali za ukrepe zmanjševanja tovrstnih nesreč, raje takoj sežemo po potrošništvu, zabavi in dvigu blaginje nasploh. Misleč, saj se bo naravna nesreča pojavila nekoč v prihodnosti, morda v času prihodnih generacij, mi pa želimo dobro živeti zdaj in tukaj.

Sedanja in prihodnje pandemije bodo povzročile velike gospodarske krize. Manj bo denarja za najnujnejše – za hrano, energijo, zdravstvo, osnovo izobraževanje, za najranljivejše in vračanje zdaj izposojenega virtualnega denarja. Zato se bodo morale države osredotočiti na uspešnost gospodarstva, na profitabilne gospodarske panoge, čim bolj izkoristiti domače vire vode, hrane, energije, rudnin, lesa. Tvegam si celo napovedovati »manj ekologije in več proizvodnje«, »manj prepovedovanja posegov v naravo in več intenzivnega kmetijstva, zanesljive oskrbe z vodo in energijo«, čeprav bodo javno vsi govorili drugače. Lokalne skupnosti, mejaši in civilne iniciative bi morali biti zdaj tolerantnejši do lokacij energetskega objekta, vodnih zadrževalnikov,

rudnikov, kamnolomov, peskokopov, objektov za reciklažo, kompostarn, sežigalnic – seveda ob ustreznih rentah ali odškodninah.

Nekatere človekove preokupacije se bodo spremenile. Televizijsko spremljanje športnih dogodkov iz naslanjača ne bo moglo nadomestiti množične histerije gledalcev na tribunah. Tekmovalni šport bo nazadoval, amaterski pa se bo krepil. Podobno se bo dogajalo kulturnim dogodkom, posnetim v praznih gledališčih, koncertnih ali opernih dvoranah, morda pa se bosta okrepila branje knjig in ljubiteljska kultura.

Preusmeritve k lokalnemu, manjšemu, razredčenemu in bolj zelenemu bodo omogočile telekomunikacije vseh vrst. Telenakupi, teledelo, šolanje na daljavo, telemedicinska diagnostika in terapija bodo spodrivali množične obiske velikih trgovin, šol, velikih tovarn, zdravstvenih ustanov. Ker se bodo stiki med ljudmi zmanjševali, bodo naraščale stiske posameznikov, duševne motnje, samomori. Po drugi strani pa tudi množični izbruhi jeze, samouničujočega vedenja množic, medijske histerije. Velik del zdravstva in socialne pomoči bo usmerjen v blaženje psiholoških posledic. Tudi politika naj ljudi veliko bolj kot doslej osvešča, jim razlaga, jih spodbuja in pomirja – in ne le prepoveduje, grozi, kaznuje.

Turizem v obliki globalnih selitev med celinami in državami bo doživel hud udarec. Migracije Evropejcev poleti v Sredozemlje in Severno Afriko ali Američanov pozimi na Karibe se bodo zmanjšale. Med ljudmi se bo naselil strah pred potovanji, pred možnostjo povratka v domovino, pred nevarnostjo okužbe in morebitno nižjo ravno medicinskih storitev v tuji državi. Tudi če daljši čas ne bo pandemije ali kake hude bolezni, bo ostal strah pred nenadnim, usodnim izbruhom kadarkoli in kjerkoli. Našteto pa pomeni veliko priložnost za domači, lokalni turizem, za nove oblike izletništva, odkrivanja domačih krajev in nove, lokalne turistične produkte.

Spremembe v prostorskem načrtovanju

Na splošno lahko napovemo manj globalizacije in več lokalizacije, več zapiranja v meje držav, regij in lokalnih skupnosti. In to v smislu prebivanja, zaposlitve, oskrbe, šolanja, rekreacije in drugih dejavnosti. Večanje megalopolisov in drugih oblik koncentracij ljudi se bo upočasnilo. Rast mest v višino in večjo gostoto bo zamenjala rast v širino in z manj nadstropji. Policentrična urbanizacija, urbane vasi, življenje na podeželju bodo dobili nov smisel.

Zanesljiva posledica pandemij bo, kot rečeno, ekonomska kriza. Kazala se bo v vse dražji hrani ali celo pomanjkanju te, v vse dražjih energentih in industrijskih surovinah. V aridnih območjih se bodo države spopadale za vodo ter tudi sicer bo več akumuliranja, varčevanja in recikliranja vodnih bogastev. Naraščala bo potreba po domači, lokalno pridelani hrani. Intenzivno kmetijstvo bo izpodrivalo ekološko pridelavo. Gorske kmetije in planšarije bodo oživele in ne bodo več nekje na socioekonomskem obrobju. Posegi v domači prostor bodo nadomeščali tiste potenciale, ki so bili doslej lahko dostopni in cenejši v neki drugi državi. Recimo uvoz hrane, energije, izvoz »domačih« odpadkov v tujino, turizem domačinov nekje v daljnih deželah.

V energetiki in rudarstvu bodo odzivi na pandemije bolj posredni, in sicer zaradi čim manjše odvisnosti držav od globalnih trgov. Države, regije ali lokalne skupnosti bodo poskušale čim bolj in najprej »poskrbeti zase«. Kar pomeni gradnjo večnamenskih vodnih zadrževalnikov, malih vodnih elektrarn, vetrnih in sončnih elektrarn, ohranitev in posodobitev rudnikov, kamnolomov, peskokopov, glinokopov, čim učinkovitejšo izrabo gozdnega bogastva.

Našteta načela bodo v Sloveniji terjala gradnjo vodnih akumulacij, ribnikov, rastlinjakov, sistemov namakanja, zaščito pred poplavami in hudournim delovanjem voda. Pospešiti bo treba gradnjo vetrnih, vodnih in sončnih elektrarn, pa tudi podaljšanje obratovanja rudnika, termoelektrarne in nuklearke. Prostorsko načrtovanje bi moralo dajati prednost proizvodnji hrane pred pozidavo ali varovanjem vsake pedi gozda, mokrišča ali obalnega zemljišča. Varstvo plodnih tal pred vodno erozijo bo pomembnejše od obrežnih biotopov.

Rekreacija v naravi in ljubiteljske športne dejavnosti ljudi se bodo razmahnile tako v svetovnem merilu kot tudi pri nas. Toda tudi pri tem bodo nujne spremembe. Na primer sprehajalne poti in celo planinske steze bodo morale omogočiti varno srečevanje.

Spremembe v urbanizmu

Menimo, da se bo rast največjih mest upočasnila. V razvitem svetu bo slogan »privlačnost mest« postala enakovreden sloganu »beg iz mest«. Prizori množičnih migracij iz Pariza pred zaporo mesta ob pandemiji so več kot zgovorni. Gesla o zgoščanju in kompaktiranju urbanega tkiva bodo prišla iz mode. V sivih conah in na nezazidanih vrzelih bomo načrtovali vrtičke, ribnike, parke. Nujne nove zazidljive površine bi morali v Sloveniji načrtovati na pobočjih in na zdaj gozdnatih površinah, pri čemer bomo morali skrbno varovati kmetijske površine. Tam, kjer se končujeta njiva ali travnik, se šele načrtujejo gradbene parcele. Radialna mestna oblika bo imela zaradi kratkih povezav z naravnim okoljem prednost.

Urbanistično teorijo o hierarhični zgradbi mest od četrti do sosesk in sosedstev bo zamenjala doktrina o mestu kot zbiru »mehurčkov«, sestavljenem iz posameznih stanovanjskih enot, ki se povezujejo v mestu kot celoti. Delovanje posameznih stanovanj oziroma gospodinjstev bo omogočila učinkovita mreža teledojavnosti, od dela, šolanja, nakupovanja, zdravljenja do kulturnih in športnih dejavnosti ter zabave. Druženje na ravni sosesk, sosedstev in druge oblike socialnega urbanega življenja bodo zdravstveno nevarne, nezaželene, celo prepovedane. Seveda pa bo organizacija mesta še vedno umeščala storitvene dejavnosti na lokacije, ki so v radiju pešca, kolesarja, uporabnika skiroja ali skuterja. Za dostop do delovnih mest v proizvodnji, do rekreacijskih površin ali do zelo specializiranih storitvenih delavnosti pa bo bomo uporabljali predvsem osebni avto. Zaželen model v arhitekturi večstanovanjskih zgradb bo stanovanje z neposrednim dostopom do svojega, parkiranega avtomobila.

Rast suburbij bo dobila nov zagon. Težko bo prepričati investitorje in kupce, da je varovanje vsake pedi gozda pred gradnjo enodružinskih hiš nujno ter da je bolje živeti v zdravstveno nevarnih blokih in stolpnica. Seveda pa bodo morale biti gradbene parcele za individualno gradnjo manjše, locirane na manj privlačnih zemljiščih.

Prenova starih mestnih središč se bo zaradi nevarne nagnetenosti urbane strukture upočasnila. V starih mestnih hišah ni balkonov ni teras, parkirišča so pogosto daleč stran. Pozitiven izziv pri prenovi starih stavb pa so tradicionalni zunanji hodniki na dvoriščih, ki bodo omogočili direkten dostop v stanovanja, ob pogoju gradnje novih stopnišč. Mansardna stanovanja v prenovljenih podstrešjih bodo zaželena, če bodo imela direkten, ločen dostop z dvorišča. Nasploh se bo razmahnila uporaba dvigal, namenjenih samo eni bivalni enoti.

Omrežje pešpoti in kolesarskih poti bo moralo zagotoviti zadostne širine za zdravstveno varno srečevanje, potekalo naj bi zlasti skozi parkovno zelenje. Vse stavbe za

storitvene dejavnosti bodo morale omogočiti dostope za invalide, pešce in kolesarje ter zadostne kapacitete parkirnih površin.

Na srečo gredo nekatere urbanistične usmeritve v korist večje zdravstvene varnosti. Zeleni urbanizem, vrtičkarstvo, reciklaža, samooskrba s hrano, vsakodnevna rekreacija meščanov v bližnjem zelenju so tudi načini urbanega boja proti pandemijam.

Dosedanji imperitive o trajnostnem in odpornem (angl. resilient) urbanizmu bomo poslej razumeli tudi kot urbanizem, ki omogoča trajno preživetje meščanov in njihovo odpornost na zdravstvene pretnje. Urbano ekologijo in ekologijo nasploh bomo od zdaj naprej razumeli tudi kot ekologijo človeka, torej njegovo pravico, da živi in preživi na tem planetu. Pustiti Zemljo v ugodnem ekološkem stanju tudi zanamcem pomeni tudi v stanju podobnega števila zemljanov in podobne kakovosti življenja v prihodnosti.

Spremembe v arhitekturi

V arhitekturi bo treba načrtovati stavbe, ki bodo zmožne hitre prilagoditve v sistem »mehurčkov«, s čim manj skupnimi hodniki, stopnišči, kaj šele dvigali. Visoke stavbe in velike koncentracije stanovalcev, zaposlenih, šolarjev, kupcev in drugih uporabnikov stavb bodo nadomeščali nižji objekti paviljonskega tipa s čim več lastnimi, direktnimi vhodi v prostore.

Na področju stanovanjske gradnje bo še bolj naraslo zanimanje za prostostoječe enodružinske hiše, čeprav na manjših parcelah in manj ugodnih zemljiščih. Tudi atrijske, vrstne, verižne hiše ali dvojčki bodo zaradi lastnih vhodov, dovozov in lastnih vrtičkov zelo zaželeni oblike bivanja. Parkirišča in garaže bomo načrtovali v sklopu gradbenih parcel in ne več ločeno od njih.

Pri večstanovanjskih stavbah naj prevladujejo nizki bloki z zunanji stopnišči in odprtimi hodniki. Privilegij bodo pomenila stanovanja v pritličjih z lastnimi direktnimi vhodi in atriji. Večja stanovanja, zlasti dvojnopol sobna, tri- in večsobna naj omogočijo samoizolacijo enega od članov gospodinjstva. To pomeni, da ima ena od sob manjšo kopalnico in čajno kuhinjo ter vrata čim bliže glavnemu vhodu. Hkrati z usmeritvami zelenega in samooskrbnega urbanizma naj imajo stanovanja čim več balkonov, lož, teras, tudi za gojenje vrtnin. Na ravnih strehah naj se umeščajo sončni kolektorji, gredice, zeleni panoji. Beg urbanega prebivalstva pred pandemijami bodo omogočile tudi vikendhišice ali v počitniške namene preurejene opuščene kmetije, zato bodo tovrstne novogradnje ali prenove dobile nov zagon in doslej še neznan smisel.

Nasploh bodo v stavbah nezaželeni velike klimatske naprave in prezračevalni sistemi, v ospredje pa bo stopale tehnologije varčevanja s toploto, ogrevanja s sončno energijo, hlajenja s senčenjem in naravnim prevetranjem. Stavbe bodo potrebovale certifikat za varnost pred okužbami.

Za industrijo bodo pandemije pomenile še večji trend k robotizaciji, delu na daljavo ali v manjših skupinah v tovarnah. Proizvodnja luksuznega potrošniškega blaga bo manj pomembna. Živilsko-prehranske dejavnosti, farmacevtski proizvodi, naprave za samooskrbo s kmetijskimi pridelki, energijo, vodo, za reciklažo, proizvodnje majhnih cenениh avtomobilov, koles, skuterjev in skirojev bodo perspektivne industrijske panoge oziroma iskano blago. Bolj kot kadarkoli prej se bo industrija razvijala v smeri visokih tehnologij, kar pomeni tudi pospešeno gradnjo inštitutov, tehnoloških parkov, laboratorijev.

Potreba po pisarniških prostorih se bo zaradi prevladujočega dela od doma radikalno zmanjšala, zato bo številne poslovne stavbe treba preurejati v druge – zlasti stanovanjske – namene. Podobno se bo lahko zgodilo tudi z velikimi hoteli. Zenit velikih nakupovalnih središč je mimo, nadomeščalo jih bo spletno nakupovanje in manjše lokalne trgovine v pešrazdalji. Fakultete, šole, vrtci, domovi za upokojene bodo poslej paviljonskega tipa z ločenimi direktnimi dostopi z zelene površine okoli stavbe. Tudi garderobe, oblike razdeljevanja in uživanja hrane in sanitarije bodo urejeni ločeno za vsako enoto. Predavalnice, učilnice, igralne sobe ali sobe starostnikov pa bodo povezane z druge strani stavbe z notranjimi hodniki, namenjenimi samo za skupne storitve, kot so čiščenje, razdeljevanje hrane, popravila in podobno.

Dvorane za velike kulturne in športne prireditve bodo načrtovane tako, da jih bo mogoče čim lažje preurediti za najnujnejše potrebe v času pandemij, kar pomeni preureditve v »poljske« bolnišnice aličasne varne nastanitve, skladišča sanitetnega materiala, hrane, prostore za testiranje, cepljenje in podobno. Zato naj imajo veliki dvoranski objekti čim več vhodov, sanitarij in kontrolnih točk gibanja.

Zgradbe za turizem in gostinske dejavnosti bodo doživele velike spremembe in zahtevale številne inovativne rešitve. Cilj bo turistom omogočiti čim bolj ločene, individualne oblike nastanitve, prehrane, kopanja, gibanja v naravi, zabave, športnih dejavnosti. Torej paviljonski objekti, separeji v restavracijah, kavarnah, čim več odprtih teras. Individualni prihod gostov bo zamenjal turistične avtobuse, kar pomeni razmah motelov, avtocampov, gradnje turističnih bungalovov. Za kopanje bodo ljudje raje iskali manjše, samotne plaže ali čolnarjenje. Navtični turizem z manjšimi plovili bo zaželen oblika preživljanja prostega časa.

Spremembe v prometnem načrtovanju

Spremembe v prometu bodo ena najbolj bolečih in kontroverznih posledic pandemij. Nujno bo treba omogočiti čim bolj individualno gibanje, ločeno od drugih potnikov, s čim manj prestopnimi točkami. Pomen pešhoje se bo povečal tudi zaradi večanja odpornosti našega organizma. Kolesarjenje bo dobilo nov zagon, za razdalje do službe ali bolj oddaljenih storitev pa bodo služila električna kolesa, skiroji ali mopedi – vsaj za mlajše in zdrave. Osebni avto, tako zelo kritiziran in osovražen med urbanisti, se v pandemijah izkaže kot najvarnejše prometno sredstvo. Je kapsula, mehurček, ki nas izolirano od drugih pripelje od vrat do vrat, brez nevarnega sopotništva v javnem prometu, prestopanja, čakanja, nakupov kart in drugih nevarnosti, povezanih z javnim prometom. Ker bodo vozila vse bolj električna, tiha, varčna, varna in samovozeča, bodo odpadli argumenti nasprotnikov avtomobilizma o porabi energije, hrupu, onesnaženju, segrevanju zraka in posledicah prometnih nesreč. Boleča, toda realna je ugotovitev, da bomo morali mesta spet načrtovati tudi za osebne avtomobile in ne le za javni potniški promet. Seveda hkrati z načrtovanjem območij za pešce, kolesarje, mopediste. Stare urbanistične knjige o avtomobilskem mestu bomo spet vzeli z zaprašenih polic.

Če naj javni promet preživi, bodo potrebni novi medicinski dosežki in prakse pri takojšnjem in zanesljivem zaznavanju okužb pred vstopom v vozilo javnega prometa. Potniške postaje, letališki in pristaniški potniški terminali bodo morali zagotoviti prostore za hitro izolacijo potnikov, kjer bo omogočena tudi nujna zdravstvena oskrba. Tako ali drugače bodo javni promet lahko uporabljali le zdravi, brez možnosti posrednih, sekundarnih in od zunaj prenesenih okužb. Že pred stoletjem so v Angliji uporabljali potniške vagoni, kjer je bil vsak kupe ločeno dostopen s perona, torej z lastnimi vrati. Ozek hodnik za kupeji je bil namenjen le osebjem. Rešitev, ki je bila

mišljena za izolacijo angleške »visoke družbe« od revnih potnikov, danes nehote pomeni možnost za železniški potniški promet v pogojih pandemij. Za javni avtobusni promet, podzemne železnice, letala in ladje pa za zdaj ne vidim druge možnosti od popolnega, zanesljivega nadzora potnikov pred vstopom v prometno sredstvo.

Sklep

Našteli smo nekaj možnosti, kako naj urbanizem, arhitektura in prostorsko načrtovanje prispevajo k zmanjšanju širjenja in posledic pandemij. Ne izogibajmo se odgovornosti za svojo stroko!

Človeštvo je s svojo demografsko eksplozijo in potrošništvom povzročilo velika neravnovesja na tem planetu. Pretirano smo izkoriščali naravne vire in povzročili izginotje številnih vrst rastlin in živali. Zdaj nam je narava izstavila račun.

Morda narava ali karkoli že razumemo kot neko smiselno zakonitost stvarstva poskuša vzpostaviti nova ravnovesja z uničevanjem človeške vrste. Toda tudi človek ima kot vsa živa bitja željo in pravico do preživetja. Človeštvo pa ima v nasprotju od drugih organizmov na Zemlji sposobnost, da hkrati varuje in ohranja naravo ter ob tem – z dosežki znanosti in medicine – rešuje tudi sebe. Pomagajmo naravi in sebi s svojim razumnim ravnanjem.

.....
Prof. dr. Andrej Pogačnik, upokojenec
E-pošta: andrejp807@gmail.com